

Kari LIUKKONEN

*Helsinki universitetas***DĖL DAIKTAVARDŽIO BEVARDĖS GIMINĖS IŠNYKIMO PRIEŽASČIŲ LIETUVIŲ IR LATVIŲ KALBOSE (Tezės)**

Daiktavardžio bevardės giminės išnykimo svarbiausia priežastis yra kuršių (iš dalies ir žiemgalių) substratas. Tai rodo suomių kalbos baltizmai, kurie yra kilę būtent iš senosios kuršių kalbos beveik prieš 2000 metų.

Jei kuršių kalbos moteriškosios giminės *ā* kamieno daiktavardžiai turėjo šaknyje ilgąjį balsį arba dvibalsį, tai kirtis buvo atitrauktas ir galūnėje *-ā* pakito į *-a*. Plg.: suom. *ansa* ‘kilpa’ ir lie. *qsà* < **ansā*, suom. *halla* ‘šalna’ < **šalna* ir lie. *šalnà*, suom. *härmä* ‘šarma’ < **šarma* / **šärmä* ir lie. *šarmà*, suom. *kelta* ‘gelta’ ir lie. *geltà*, suom. *luuta* ‘šluota’ ir lie. *šlúota*, suom. *malka* ‘kartis’ ir lie. *málka*, suom. *seinä* ‘siena’ ir lie. *síena* < **seinā*, suom. *terva* ‘derva’ ir lie. *dervà*, suom. *tuura* ‘peikena, dura’ ir lie. tarm. *dūrà*, suom. *villa* ‘vilnos’ < **vilna* ir lie. *vìlna*.

Jei minimieji daiktavardžiai turėjo šaknyje trumpąjį balsį, tai kirtis nebuvo atitrauktas, o galūnėje *-ā* virto *-ō*. Suomių kalboje *-ō* sutrumpėjo, kadangi tais laikais ilgieji balsiai galėjo būti tik pirmajame žodžio skiemenyje. Plg.: suom. *kupo* ‘šiaudų pluoštas’ ir lie. *gubà*, suom. *puuro* ‘košė’ < *putro* (tebėra tarmėse) ir lie. *putrà*, suom. *rako* ‘spraga’ ir lie. *spragà*, suom. *salo* ‘didelė sala’ (sena, dabar tik tarminė reikšmė) ir lie. *salà*, suom. *vako* ‘vaga’ ir lie. *vagà*.

Dėl galūnių sutrumpėjimo didelė dalis kuršių kalbos moteriškosios giminės *ā* kamieno daiktavardžių morfologiškai sutapo su bevardės giminės daiktavardžiais, kurie gavo vyriškosios giminės fleksiją. Remiantis suomių kalbos baltizmais galima nurodyti, kurie lietuvių ir latvių kalbų vyriškosios giminės *o* kamieno daiktavardžiai yra buvę bevardės giminės. Plg.: suom. *heinä* ‘šienas’ ir lie. *šiēnas* < **šeina* arba **šaina*, suom. *kauha* ‘kaušas’ < **kauša* ir lie. *káušas* < **káuša*, suom. *kaula* ‘kaklas’ < *kakla* (išliko tarmėse) ir lie. *kāklas*, suom. *silta* ‘tiltas’ < **tilta* ir lie. *tiltas* < **tilta*, suom. *siula* ‘tinklo sparnas’ < *sikla* (išliko tarmėse) < **tikla* ir lie. *tiñklas* < **tinkla*, suom. *tarha* ‘daržas’ < **tarša* ir lie. *daržas* < **darža*, suom. *vaha* ‘vaškas’ < **vakša* (?) ir lie. *vāškas* < **vakša* (?).

Kuršių vyriškosios giminės *o* kamieno daiktavardžių galūnė *-as* suomių kalbos baltizmuose išliko nepakitusi. Plg.: suom. *hammas* ‘dantis’ < **šampas* ir lie. *žam̃bas*, suom. *oinas* ‘avinas’ ir lie. *āvinas*, suom. *rastas* ‘strazdas’ ir lie. *strāzdas*, suom. *ratas*

‘ratukas, ratelis’ ir lie. *rātas*, suom. *seiväs* ‘kartis’ ir lie. *stīebas* < **steibas*, suom. *taivas* ‘dangus’ ir lie. *diēvas* < **deivas*.

Man atrodo, kad patikimų pavyzdžių yra pakankamai. Latvių kalbos kirčio visuotinis atitraukimas aiškintinas finų įtaka.

Kari LIUKKONEN

Slavistikan ja baltologian laitos

PL 24 (Unioninkatu 40 B)

00014 Helsingin Yliopisto

Helsinki, Suomija

[kari.liukkonen@helsinki.fi]